

ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ—ԽՄԻՆԱԴԻՐ

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

49^{րդ} ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 28

8 ՅՈՒԼԻՍ 1900

Մասիս շաբաթաբերքի սարեկան բաժանորդագիրն է կես օսմ. ոսկի թե՛ Կ. Պոլսոյ եւ թե՛ գաւառներուն համար, կանխիկ : Արտասահման՝ 12 Զրանք : Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուիր : Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն ամսոյ մէկէն :

Միս հրապարակ կ'ելլէ ամեն շաբաթ առօրէ, եւ կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխաւորներուն ու Պահչե-Դաբուի ջրավաճառներուն խանութները, ինչպէս նաեւ Ղալաթիոյ, Պոլսոյ եւ բոլոր արուարձաններու լրագրավաճառներուն ետը :

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

ՀԱՍՏԻ

درعليه ده غلطه ده «ماسيس» غزته سى اداره سى

ԽՄԻՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»Ի

Կ. Պոլիս, Ղալաթիս, Նորասումնիկեան Խան

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

Վարժարանիս առաջիկայ տարեշրջանը կը սկսի սեպտեմբեր 4ին (Ը. Ե.) Երեւոյս քաղաքին անոն : Տարեքուսակն է տասնութ (16) Օսմ. ոսկի . 8 ոսկին Սեպտեմբերի եւ միւս 8 ոսկին Փետրվարի սկիզբը վճարելի :

Տնօրէնութիւնը ամէն շաբթի եւ խնամք կը տան վարժարանս ամէն կերպով գոնացուցիչ եւ բարեկարգ վիճակի մէջ պահելու համար :

Արդեւ իսկ զտնուած կարող ուսուցիչներու ծանօթ խումբին վրայ աւելցուած է Մինաս Էֆ. Ծալեան : Մանուկ Էֆ. Թ. աղեղնեան եւս պիտի ստանան գեղագրութեան ու գծագրութեան դասերը , իբրեւ մասնագէտ սուսուցիչ այդ նիւղերուն :

Տիկին Զեմպրա անձամբ պիտի հսկէ մասնաւորաբար փոքրիկներուն վրայ : Բոլոր աշակերտներն արդեւ կը զտնուին վարժարանին բժիշկին անմիջական հսկողութեանը տակ :

Նոր աշակերտներու արձանագրութեան համար ճնողքները կամ խնամակալները կը հրաւիրուին անյապաղ դիմել վարժարանին Տնօրէն Տր. Զեմպրայի (Պարտիզակ) որմէ կարելի է ստանալ պէտք եղած ամէն տեղեկութիւն , եւ կամ Մր. Փիքի , Պալպըլ-Հաուզ , Կ. Պոլիս :

2-10

“ԱԼԼԵԱՆՁԱ”

ԱՊՐԱՆՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ (ՃԵՆՈՎՈ)

ԳՐԱՄԱԳԻՈՒԽ ԵՒ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՒՄԱՐ 87,455,645

Ընկերութիւնը կը կնքէ կեանքի ապահովագրութիւններ խառն , եւ որոշ պայմանաւորութեամբ , օժտի , ցիւանս կամ ժամանակաւոր եկամուտներու , հետեւեալ առաւելութիւնները ընծայելով .

Մէկ տարուան ապահովագրութիւնէ հտքը , երբէք ապահովագրիւնը (քոչիս) չեն ջնջուիր : մենամարտն ու անձնապահութիւնը կ'երաշխաւորուին , բնաւ ո եւ է արհեստի կամ ուղեւորութեան համար յաւելուածական ապահովագրին (քոչիս) չի պահանջուիր , ապահովագրիւնը վճարուած դպրեւրոյ պարագային՝ ապահովագրիւնը կը գնուի ըստ նշանակեալ արժէքին , ապահովագրի ծախք չառնուիր , ընկերութեան շահերուն կը մասնակցի ապահովագրութեան :

Արկածեալներու դէմ ապահովագրութիւն մասնաւոր կամ աշխատելու անկարողութեան պարագային ժամանակաւոր անկարողութեան համար օրական վճարում կ'ըլլայ :

Երաշխաւորութիւններ՝ հեծանիւի , ձիու , կառքի , թրամուէյի , արկածողի , շողմուսի , առաքատանաւի , միջատներու խայթուածքի եւ ապահովագրութեան արհեստին մէջ կամ անկէ դուրս պատահելիք ուրիշ ո եւ է արկածի դէմ :

Ընկերութիւնը կ'ապահովագրէ օրինաւոր անձնապաշտպանութիւնը , ինչպէս նաեւ մարդ մը կամ ինչք մը ազատելու առթիւ պատահած ո եւ է արկած :

Ընկերութեան պանքան է՝ ԲՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ

Ընդհանուր գործակաւար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս , Հաճորուլօ խան , թիւ 53, 54, 55, 56

ԻՍԹԸՐԵՆ ԳԱՌԻՆԹԻՍ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴԴԵՄ ՀՐԵՆԷԻ (Ի ՀԸԼԼ)

Նպաստաւոր պայմաններով կ'ապահովագրուին ամէն տեսակ շէնք , կարասի , ապրանք

ԳՐԱՄԱԳԻՈՒԽ 7,250,000 ՖՐԱՆԲ

Ընդհանուր գործակաւար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս , Հաճորուլօ խան , թիւ 53, 54, 55, 56

Ընկերութեան գրամատուեն է՝ ԲՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ

ՄԱՍԻՆ

49րդ ՏԱՐԻ

— 8 ՅՈՒՆԻՍ 1900 —

ԹԻԻ 28

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կրթական ջանքեր. ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ. — Եզնիկի գերմաներեն քարգմանութիւնը. ԵՂԻՇԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ. — Բանաստեղծութիւններ Ամուքին ԱԼՓՈՍԼԱՆ. Բունը. Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ. — Գիտական աշխարհէն. Ժանտախտին վարակման եղանակները. Զանազան ձեւերը Արգելիչ միջոցներ. Տոքթ. Յ. Ա. — Մեկնութեան փորձեր. Սերը. ԱՐՄԻՆԷ. — Ուսն գրականութիւն Հ.

ԿՐԹԱԿԱՆ ԶԱՆՔԵՐ

→→→→→

Ամբողջ այս տօթագիրն օրերուն, երբ ծովն ու հովը այնքան հրապույր կ'ընծայեն, ու միտքերն իսկ՝ օրուան տապէն խոնջած, մեղկացած՝ ամէնէն թեթեւ, հրապուրիչ նիւթերը կը փնտռեն ընթերցանութեան համար. դպրոցական ջնքերու տակ փակուիլը ու կրթական հարցին շուրջը յաճիլը անշուշտ ախորժելի ընտրութիւն մը չպիտի ըլլար, եթէ ասոր հակառակ տրամադրութիւն մը չցուցնէին Ուսումնական Խորհուրդ, վարժարաններու խնամակալութիւններ, դաստիարակ, դաստիարակուհի, ուսանող, ուսանողուհի, օրոնք նոր վարի մը կու տան իրենց աշխատութեանց՝ փութանակ դադար եւ հանգիստ փնտռելու. Շրջանաւարտները, երկու սեռէ, կը պատրաստուին քննիչ Յանձնաժողովին ներկայանալ իրենց վերջին քննութիւնները անցընելու եւ վկայական ստանալու, առանց դռնէ պարգեւարաւորութեան մը վայելիլին, որ թէեւ դրականապէս անօգուտ՝ բայց բարոյական խրախուսիչ բան մը ունէր իր մէջ, տղայ ու ծնողքներուն համար հաւատարմապէս։ Ամէն տարի, երբ Ռօպէրդ Քօլէճը, ու Սկիւտարի՝ ամբրիկեան աղջկանց բարձրագոյն վարժարանը կը սարքեն իրենց ամառվերջի գեղեցիկ հանգէսները, ու Բերայի եւրոպական

վարժարաններն ալ երգերու եւ ճառերու մէջ տեղ՝ ոսկեզօծ ու պատկերազարդ զրբքեր կը բաշխեն իրենց սաներուն, թերեւս հայ ծրնողքներէ չատեր կը մտածեն թէ՛ մենք ի՞նչ պատճառ ունէինք կամովին հրաժարելու այդ կէս-ընտանեկան սիրուն սովորութենէն օրուն ազդեցութիւնը մինչեւ ծնողական յարկին տակ կը տարածուէր, երբ ճերմակներ հազած աղջիկը կամ՝ կոկիկ արգուզարդ մը ըրած մանչը տուն կը դառնային զուարթ ու թեթեւ, մրցանակներու ծրարը թեւերնուն տակ, վարդագոյն ժապուէնով մը կապուած։ Այս հրապուրչէն զուրկ, երբ մեր շրջանաւարտները կ'երթան հիմակ իրենց քննութիւնը անցընել Յանձնաժողովին առջեւ, զպրոցէն դէպ ի կեանքի ասպարէզը թեւակոխելու համար կատարած ջանքերին անդգալի կը դառնայ իրենց համար, ու փոխանցումը կը կատարուի լրիկ մեջիկ, գրեթէ արտուր Դրութեան փոխուելովը՝ դռնէ աւելի իրական արդիւնք մը ցոյց կուտան։

Յետոյ, ուսուցչական ընտրելիներուն խումբը կայ, որ ինչպէս ամէն տարի, այս եղանակիւ մէջ նորէն կը կազմուի, երթալ ստանալու համար իր վկայականը որ՝ հակառակ կրթական ասպարէզին համար այնքան զուր-

ցուածներուն ու գրուածքներուն՝ իրեն ըղձացողները կը գտնէ միշտ եւ հակառակ անօթի մեռնելու կամ ձեռք կտրուելու վիճակին հասնող վարժապետներու ազդած դառնութեան, վհատութիւն չի պատճառեր :

Բայց վերջացող շարժումն մէջ նշմարուող կրթական ջանքերուն մէջ, նորութիւն մը եղաւ վարժապետանոցի մը հաստատման համար կատարուած խորհրդակցութիւնը, գործնական արդիւնքի մը յանգելու հաստատ առաջադրութեամբ : «Վարժապետանոց» բառը մեծ է ինքնին՝ համապատասխանելու համար Եւրալիք ձեռնարկութեանը . օր մը, երբ դրամական միջոցները ներեն, թերեւս ան ալ իրագործուի . բայց այսօր, ուզուածը՝ դասախօսութեան մը հաստատումն է տարրական նախակրթարաններու յատուկ ուսուցիչներու եւ ուսուցչուհիներու պատրաստութեան համար . եւ կ'երեւայ թէ, վերջ ի վերջոյ, Կեդրոնական Վարժարանին մէջ հաստատուելիք

բարձրագոյն դասարանի ծրագրին հետ ձուլուելով Ուսումն. Խորհուրդին ծրագիրը, հոն պիտի ըլլայ սկզբնաւորութիւնը Վարժապետանոցի մը հաստատման : Ու այս համեստ սկզբնաւորութեանը համար իսկ, Վարչութիւն, Կեդրոնականի Խնամակալութիւն, Ուսումն. Խորհուրդ՝ իրենց խոր ուշադրութիւնը սեւեռած են սա կէտին վրայ՝ թէ ինչպէ՞ս հրնար պիտի ըլլայ ճարել տարեկան 100-150 ոսկիի անհրաժեշտ գումարը : Ու ոչ ոք, մեր հարուստներէն, կը մտածէ վեհանձն շարժումով մը առաջ անցնիլ եւ այս անձկութենէն ազատել գիրենք, մինչ միեւնոյն ատեն լուր կը հասնի Կովկասէն թէ Ալեքսանդր Մանթաշեան մէկ ձեռքէ 50 000 ռուպլի նուիրեր է՝ Թիֆլիզի մէջ առեւտրական վարժարան մը հաստատուելու համար :

Խորհրդածութեան պէտք կ'այ :

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

Երբոր միտքն է խոնջ հոգերով տաղտուկ,
Սիրտը ճնշուած ցաւերով գաղտուկ,
Հէք արարածոց համար արդարև՝
Քունն է անուշիկ Աստուծոյ պարգև :

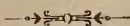
Խաղաղիկ է քուն՝ դարման փոփոխեց .
Քունին մէջ հոգին կազդուրի մի քիչ
Կեանքին հետ դարձեալ յուսահատաբար
Հետեւեալ առտուն կոռելու համար :

Մարդս ունի պէտքեր եսամոլ՝ տգեղ,
Բայց պէտքը քունին հաճոյք մ'է անմեղ .
Երբոր քրնանայ մանուկ կարքնկեր
Մօրը բազկաց մէջ՝ ինչ սիրուն պատկեր :

Հաճոյք մ'է ձմրան եղանակին խիստ
Կակուղ անկողնոյ մէջ քաղուիլ հանգիստ,
Իսկ ամրան տօթին՝ ծառոց հովասուն
Շուքին տակ նիքնել հեշտանք մ'է անհուն :

Հեշտանք մ'է, այն, վարդագոյն քոյլ քոյլ
Երագներով աչ որորուիլ ծոյլ ծոյլ .
Հեշտանք մ'է՝ հանդարտ խղճով քրնանալ,
Ու մոռնալ աշխարհքն ու իր պատրանքն ալ :

ԵԶՆԻԿԻ ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Եզնիկի գերմաներէն թարգմանութեան մասին՝ կարճ Մատենախօսականի մը մէջ ըրած զիտողութիւններս՝ Վեր. Հ. Գրիգորիս Վ. Գալէմբարեանի կողմէ քննադատուած են Մաւիսիդ անցեալ թիւովը (26) :

Հուսարանութեան կարօտ քանի մը կէտերու վրայ է վէճը, որոնք ինչպէս արգէն ըսած էինք՝ « յստակ հասկացողութենէ կը խուսափին », անշուշտ կա՛մ բնագրին կրած աղաւաղումներուն եւ կա՛մ Հեղինակին անկապ բացատրութիւններուն պատճառաւ :

Սակայն՝ աւելորդ չենք համարիր պատասխանել գիտուն Միսիթարեանին « խորհրդածութիւններուն » զորոնք ըրած է մեր զիտողութիւններուն առթիւ :

1. « Երազազանք ձգիցին » ի ուղիւ ձեւը նկատելով « երէզազանք ձգիցին », կը ջանայ հաստատել թէ ձգիմ բայը « գիմել, սուրալ, սրանալ » նշանակութիւններն ունի հայերէն լեզուի մէջ եւ առ այս մէջ կը բերէ չորս օրինակներ . երեքը Աստուածաշունչէն եւ մին Բիւզանդէն : Այդ բոլոր օրինակներուն մէջ սակայն՝ ձգիմ բայը հայրէ « գիմել » ի նշանակութիւնը կու տայ կամ անով կրնայ փոխանակուիլ պիտակօրէն : Աստուածաշունչէն բերուած օրինակները յունարէն բնագրին հետ բաղդատելով՝ կը գտնենք ձգիմ բային համար գործածուած՝ ἐλαει (ձգի), ἀποστεινεῖτε (ձգիցիք) եւ ἐλκεσθῆσαν (ձգեցան), — վերջինն ըստ Աղեքսանդրեան բնագրի Եթթանսնից — : Արդ՝ այս բայերէն եւ ո՛չ մէկը « սրանալ կամ սուրալ » կը նշանակէ . ըստ այսմ՝ — « Արեգակն ի աեղի իւր ձգի » (Ժող. Ա. 5) կը թարգմանուի, արեւն իւր տեղը կը փաշտի, կ'երթայ (le soleil se retire en son lieu) . — « Մի՛ ուրեք հեռի ձգիցիք երթալ » (Ելք Ը. 28) կը թարգմանուի, աւելի հեռու տեղ երթալու շարժում չընէք (Ne portez pas plus loin vos pas) — « Զգեցան ի քաղաքէ անաի » (Դաւ. Ե. 31) խօսքն ալ կը թարգմանուի, փաղափէն դուրս ելան կամ դուրս

դիմեցին (ils sortirent de la ville) :

Կը մնայ Բիւզանդի խօսքը, « ի կիրթ ձգեալ հասանէր » եւլն . զոր Վեր. յօդուածագիրը կը թարգմանէ « անընդհատ արշաւանքով » . բայց չենք կարծեր որ առշաւանք լանով ուզէ հասկնալ՝ անընդհատ առաւաղ կամ առանաւ, վասն զի հարկ կ'ըլլայ չորս կողմէն դիտել ալ իրեն թէ տասն հազար հոգիներու բազմութեան գործը չէ՛ այդ (Դ. գլոյր. Դ. էջ 141) : — Ուրեմն « երէզազանք ձգիցին » խօսքին մէջ ձգիցին բայը « սուրալ կամ սրանալ » թարգմանելն իրաւամբ սարսկութիւն է մեզի համար :

Գալով « երազազանք » բառին՝ կը կարծուի թէ ճիշդ բառը « երազազ » ըլլալով՝ անկ յք. վերջաւորութեամբ գոյութիւն չունի այն, եւ հետեւարար Երեք գազանք բնութեցուածք պէտք է ընտրել, — Թէեւ Հյկ. Բա. եւ Հ. Ա. Բագրատունի (Քեր. Զրգ. էջ 47) բնութեւնած են այդ յոքնակի ձեւը երազազ բառին համար, սակայն՝ եթէ հիմնաւոր չեւրեւիր այդ կարծիքը (բառին ճիշդ ձեւը « երազազն » չըլլալուն համար) միթէ բանաւոր չէ՞ անկ մասնիկով ձեւակերպեալ համարել այդ բառը, ինչպէս են որսանի, կապանի եւլն. բառերը՝ որոնք անշուշտ « որս » կամ « կապ » բառերուն յօքնակիները չեն :

Ուրեմն, երազազանք բառը իր կազմութեան մէջ ուղիւ նկատելով՝ եւ ձգիցին բայը « ձգել » (սփռել շարեք) բայի կրաւորակերպին նշանակութեամբն առնելով՝ խօսքը աւելի ճիշդ հասկցուած կ'ըլլայ, — « թակարդներ լարուին » : Սակայն ըստ Հ. Գալէմբարեանի՝ « երազազանք » կամ « երեք գազանք » ո՛րն ալ ըլլայ՝ երկու ձեւին մէջ ալ բառը որսի գազան պէտք է նշանակէ . վասն զի, կ'ըսէ, « այս տեսակ քաղաքներու ճիւղաքներ հին Հայերու անծանօթ չէին » . ու ծանօթութեան մը մէջ կը յիշէ այդ ճիւղաքներէն մէկ քանիները, որոնց եւ ո՛չ մէկը սակայն կարելի է համեմատել ըստ իրին եւ ըստ անուան « երեք

գազանք» ի հետ, ինչպէս ինքը կը հասկնայ, քանի որ այդ բանը որսի գազան պիտի թարգմանուի. ո՞ր կը մնայ ուրեմն բաղադրեալ ճիւղաղը: Պէտք է մտադիր ըլլալ որ որսի գազանն արդէն յիշած է եզնիկ միեւնոյն տողին մէջ. « Եւ հեծեալք . . . զհետ երեոյ արշաւցեն », Կարելի՞ է կարծել թէ այդ բաղադրեալ ճիւղաղները հաւածուելու ատեն երէններու փոխարկուէին. բաց աստի՛ եթէ երե գազանիք եւ երե միեւնոյն բանն ըլլային, եզնիկ պիտի ըսէր « զհետ երէոյ » եւ ո՛չ « զհետ երէոյ » եւ կամ նոցա գերանունով պիտի գոհանար « զհետ նոցա արշաւցեն(*) »:

Չ. Հ. Գալէմբարեան եզնիկի « առ երէս արարած իցէ » խօսքին ուղղագրեալ ձեւը (« առ երէս արած իցէ »)՝ « մօքի յարմար » նկատելով հանդերձ՝ չընդունիր, առարկելով որ « Պայը միշտ կիս մարդ է եւ արածուող եղջերուաքաղներէն չէ », առանց ըսելու սակայն՝ թէ ի՛նչ է միւս կէտն այդ Պային: Եթէ ճիշդ է կարծել թէ պային միւս կէտը նոյնազէր, — ինչ որ կը մօտեցնէ զայն պանի եւ պաներու (Pan et les pans) — եւ եթէ՛ միւս կողմանէ՛ այդ անուան ստուգաբանական ծագումին մէջ հաւանինք տեսնել՝ ըստ գիտնոյ՝ πᾶσι, πᾶσ (արածել) ի իմաստը, այն առանց պայներ արտաներէ կամ անտառներէ հեռու ապրող ոգիներ պիտի չնկատուին, ու անոնց համար երեկներու մօտ (առ երէս) արածելը եւ նոյն իսկ արած իլը զարմանալի պիտի չերեւի:

Ըստ մեզ, եզնիկի ըսածն ա՛յս է. « ո՛չ պայ կայ մարդոցմէ ելած ու երէններու մօտ արածող, ո՛չ ալ ծովացու կայ կովերէ ելած ու ծովակներու մէջ ընտիրող »:

Ձենք հասկնար նաեւ որ բնագրին « առ երես արարած իցէ » բառերը անեղծ պահելու ատեն՝ « առերեւոյթ արարած մ'ըլլայ »

(*) Միեւնոյն ծանօթութեան մէջ կը յիշուին ի մասնաւորի ծովացու, վիշապ մարդակերպ, պայ եւ առչեզ. եւ այդ առթիւ կը գրէ Հ. Գալէմբարեան թէ նոյն իսկ Ս. Յովնան Ոսկերեան յայտնապէս յիշած ըլլայ զանոնք Կողոսացոց Թուղթին մեկնութեանը մէջ (Ճառ Է.): Մեծապէս գոհ պիտի մնայինք եթէ յունարէն բնագրէն մէջ բերուէին այդ բառերը, վասն զի մենք կը կասկածինք թէ Թարգմանչին յաւելածն ըլլան ատոնք:

Թարգմանելը՝ ո՛րչափ կրնայ նպաստել պային երեւակայական կենդանի մը ըլլալու գաղափարին (ամբողջ խօսքին մէջ): Թերեւս առեւի լաւ շեշտուած պիտի ըլլար այդ կէտը՝ եթէ Հ. Գալէմբարեան առ երես բառը թարգմանէր խրական (= առերեւոյթ?), բայց այն ատեն թարգմանութեան կամայական ձեւը առեւի աչքի պիտի զարնէր, մինչդեռ հիմա, եթէ կը ներուի ըսել, առ երես թարգմանութիւն մըն է եղածը:

Յ. « Կա՛լ կա՛լ » ու « ա՛ռ ա՛ռ » բառերը վիշապներու բերանը տալն առեւի « տրանսպանական » կը գտնէ Հ. Գալէմբարեան, դիտել տալով որ եզնիկ անմիջապէս յետոյ կը յաւելու, « վիշապն » որ ինքն գրաստ է. այնու դիւնաւուն եւ անխօսուն ե, զիա՛րդ» եւ ընդհատ մեզ այս միջանկեալ նախադասութիւնը՝ որ բացատրութիւնն է գրաստ բառին՝ հերքում մը չենթադրեր իր մէջ, այլ երկու կողմէն ալ ընդունուած յայտնի ճշմարտութիւն մը իրրեւ փաստ կը գործածէ եզնիկ՝ ապացուցանելու համար թէ անասուն գրաստ մը չկրնար ուրիշ գրաստ մը վարել ելն:

Այսու ամենայնիւ՝ բնագրինք պահ մը թէ վիշապներն ըլլան կալին մէջ խօսողներ. ա՛յն ատեն ի՛նչ բացատրութիւն պէտք է տալ այդ առեղծուածական բառերուն, քանի որ սովորական բան մը կը նկատուի « Հին Հաւատք » ի տուած մեկնութիւնը, ու մեր տուածն ալ նոյնը կը համարուի, թէեւ անմտադրութեամբ:

Կ. « Ոչ որս երբեք՝ որպէս մարդկան՝ աւարեալ են վիշապաց, կառ առնիցեն » խօսքը՝ որու մասին գիտողութիւններ բրած էինք՝ Հ. Գալէմբարեան քերականական անսովոր բացատրութեամբ մը մը կը փնտայ մեկնել. իր թէ եզնիկ սխիպուած է եղեր « արարեալ են գնել յաջորդ առնիցենին յարմարելու համար »: — Կը կարծէ՞ք որ եզնիկ սխիպման մը տակ ա՛յդպէս շարագրած ըլլայ, մինչդեռ դիւրին էր վիշապի գրելով՝ բային երկու զատ մասնակներուն ալ մէկ տէրբայի տալ:

Նոյն խօսքին մէջ գործածուած որս առնել բացատրութիւնը « սամիօրէն » համարած էինք եւ ո՛չ « ոսկեգործան », եւ չնորհակալ ենք որ Հ. Գալէմբարեան հակառակը հաս-

տառադ վկայութիւն մը փութացած էր մէջ բերել^(*), բայց ինչո՞ւ Հեղինակին անկանոն շարադրութեան մէկ ձեւը կը ջատագովութի առանց ուրիշ օրինակներու դիմելու: Կամ երբ կ'առաջարկուի մեր կողմանէ Ազեքսանդրի առասպելին մէջ դեմք բառը կարգաւ դիւթ, որպէս զի դեւերը կախարդներէն սորված չնկատուին իրենցմէ մէկը շիշի մէջ դնելու արուեստը («ըստ եզրագծական հնարողութեան» կամ «կախարդանօք»), ինչո՞ւ կ'առարկուի թէ՛ Դիւթ բառը «Եզնիկ բնաւ գործածած չէ», իբր թէ բառը ոսկեղարեան չըլար: — Թարգմանեցէ՛ք ուրեմն, ինչպէս որ հաճելի կը թուի, երեք գազանք ու առ երես ձեռքները, որչափ ալ կեղակարծ ըլլան, վասն զի Եզնիկ գործածած է (2) զանոնք: Դատնալով վերը յիշուած խօսքի իմաստին՝ Հ. Գալէմբարեան ա՛յսպէս թարգմանած է «ասոնք (վիշապները) երբեք մարդիկներու պէս որսի չեն ելլեր»: Մենք գիտել տուած էինք թէ այդ խօսքը կապ մը չունէր բնագրին մէջ անմիջապէս վերը յիշուած վիշապներու որսերուն հետ՝ որոնք մնան ճճիկներ կամ անասուններ էին, եւ թէ հակասութիւն մըն ալ երեւան կու գար. ուստի եւ կ'ա՛յ խօսքը ուրիշ կերպ պէտք էր հասկնալ, կ'ըսէինք, եւ կ'ա՛յ կ'սորսն ամբողջութեամբ անյարիր նկատել: Ո՛չ մէկ կերպով կարեւորութիւն չտալով Հ. Գալէմբարեան՝ իր թարգմանածին իբր բացատրութիւն կը կցէ Հեղինակին ուրիշ մէկ խօսքը թէ «դաշտերու մէջ մարդիկներու պէս որս չեն ընէր՝ փախչող երէպձեւ գազաններու ետեւէն արշաւելով»: Ներուի մեզ ըսել թէ այս վերջին կտորը՝ որ թերի ալ թարգմանուած է՝ աղերս մը չունի առաջինին հետ. վասն զի խօսքը վիշապներու վրայ չէ՛, Եզնիկ կ'ըսէ. էջ (106-107)

(*) Հաւագոյն նկատելով որսալն կամ որսալ որսը, որոնք սակայ գործածուած են Հին դասական մատենագրութեան մէջ՝ որս առնել ձեւը՝ իբր ոսկեղարեան՝ գէթ իւրեղրական կը մնայ մեզի: Հ. Գալէմբարեանի ցոյց տուած վկայութիւնը (Ամովս Գ 4) հաւատարիմ չէ յոյն բնագրին: Յունարէնն ունի Թήραx οὐx ἔχων, որ կը թարգմանուի «եւ ոչ որս իցի նորս (եթէ որս չունենայ)», գուցէ յետագոյն յաւելուած մ'ըլլայ արտեւալ բայը: Զգոնի մէջ ալ հանդիպած ենք (էջ 349) «առնեն զորս»ի, բայց կասկածելի երեւցած է մեզի այդ բացատրութիւնը:

«Եթէ կարեւոր մեք ջորիներ կամ ուղտեր կ'երեւին՝ դեւերու կերպարանք է այն եւ ո՛չ թէ վիշապներու. եթէ դաշտերու մեք ԶԻՍ-ԻՈՐՆԵՐ («հեծեալք») մարդերու պէս երեւներու ետեւէն կ'արշաւեն, դեւերու կեղծիք է այն. եւ եթէ գետերու մեք ԿՆՈՁ կերպարանքով բաներ մը կ'երեւին, սատանայի կերպարանքն է այն», եւնի Դիւթին է ահանել ուրեմն որ վիշապներու մասին եղած նախապաշարումը բոլորովին զա՛տ է որսի եղող ձիւարներու՝ եւ գետերու եզերքը երեւցող կանաչակերպ անասուններու նկատմամբ եղած նախապաշարումէն:

Ուրեմն, վիշապներուն որս ընելը կամ որսի ելլելը որչափ ալ «անընական կամ առասպելեալ» որսի մը համար հասկնալ ուղուի, տակաւին չէ՛ կարելի Հեղինակին «եւ ոչ որս երբեք՝ որպէս մարդկան՝ արարեալ են վիշապաց կամ տունիցեն» խօսքը անայլալ վստահութեամբ մը թարգմանել, մանաւանդ տեղւոյն վրայ, եւ որ աւելին է՝ առանց նշանախեց մը փոխելու:

Նաեւ գերմաներէն թարգմանութեան չընորհիւ՝ դեւերու ընծայուելիք գործ մը վիշապներուն վերագրուած էր՝ ինչպէս դիտել տուած էինք մեր Մատենախօսականին մէջ: Վեր. յօդուածագիրը կը պնդէ թէ ճիշդ է այդ թարգմանութիւնը, հաստատելով որ «վիշապներուն իրենց քով ազնուազգիներ (2) պահելու առասպելները մինչեւ ցայսօր կը դանդաղեն հայ առասպելակարկառները»: Լա՛ւ, բայց Օնիկի մը հէքեաթն ու անոր նմանները Եզնիկի «ոչ գութ. . . ունին կապեալ առ իւրեանս» խօսքին իրրեւ մեկնութիւն չեն կրնար ծառայել: Հեղինակին յիշատակած պարագաներէն կը գուշակուի որ ազնուազգիները (2) դեւերու կապակցին տակ են եւ ո՛չ թէ վիշապներու: Երիւ մէջ դեւ մը պահելը կախարդներու՝ կամ, եթէ կ'ուզուի՝ դեւերու (2) գործն է. դեւերու գործ է նաեւ եւ ո՛չ վիշապներու՝ մութ անձաւի մը խորը արգիլել մէկը: (Եզնիկ. էջ 105):

5. Եզնիկի սա խօսքը՝ «Եւ եթէ քառնայցի ի վեր այնպիսի վիշապն, ոչ թէ եզարթք (մենք առաջարկած էինք կարգաւ շարթք) ինչ անուանելովք, այլ ծածուկ զօ-

րութեամբ իւր.ք յԱստուծոյ հրամանէ , զի մի շոգին մարդոյ եւ անասնոյ մեղանջիցէ» (Էջ 107) ա՛յսպէս կը թարգմանէ Հ. Գալէմբեարեան. — Եթէ վիշապը վեր վերցուի, այսինքն՝ մարդուն ներսէն դէպ ի դուրս բարձրացուի՝ հանուի (կամ՝ ըստ թարգմանութեան գերմաներէն բառին՝ որուն խմտոտին ուշադիր չէինք եղած) «ի ներքուստ արտաքս դէպ յինքն ամբառնայ» (՝) «Եզ» ? կոչուած միջոցներով չըլլար , այլ Աստուծոյ հրամանաւ» եւլն. : — Հոս գիտողութեան արժանի կէտ մը կայ , վիշապ մը պիտի հանուի մարդուն ներսէն դուրս , թէեւ անմիջապէս նախորդ տողն է , «չէ հնար մարմնաւորի ի մարմնաւոր մտանել» : Ուրեմն , այս անգամուսն վիշապը օգերեւութեան վիշապն է , որ երկրի երեսէն կը վերցուի Աստուծոյ հրամանաւ միայն , որպէս զի ՇՈՒԻՆ թէ՛ մարդոց եւ թէ անասուններու չմնասէ : Պիտի կրնա՞նք արդեօք իրաւունք ունենալ ըսելու թէ բնագիրը սխալ հասկցուած է . օգի մէջ բարձրացող վիշապներու վրայ է խօսքը . — «Ասեն թէ զվիշապն ի վեր յօղն քարէն» (Վանական վարդապետ). Ըստ մեզ՝ եղնիկ կ'ուզէ ըսել . «այնպիսի վի-

շապը՝ (որու մասին ի հարկէ անհարկուած պիտի ըլլար բնագրէն պակասած տողերու մէջ)՝ ձեր կարծած միջոցներովը չէ՛ որ կը բարձրանայ օդէն վեր , այլ Աստուծոյ հրամանով» եւլն. :

Վերջացնելով մեր պատասխանը՝ վայրկեան մըն ալ կ'անդրադառնանք Հ. Գալէմբեարեանի յօդուածին վերջի բաւերուն՝ որոնցմով կը յայտարարէ թէ «բնագիրներու ընթերցումները ուղղել չատ մեծ զգուշութիւն եւ չատ մտադրութիւն կը պահանջէ , եւ թէ լաւագոյն է թողուլ իւր (իրենց) վիճակին մէջ քան խնդրական փոփոխութիւններ ներմուծել» : Այս տեսութիւնը շատ ճշմարիտ է , եւ բանասիրական հետազոտութեանց համար լուրջ պայման մը . սակայն՝ մեզի կը թուի թէ հեղինակ մը հասկնալու ո՛չ նուազ կարեւոր պայմաններէն մէկն ալ է՝ յամառ միամտութեամբ մը չկապուիլ անոր թերի եւ երբեմն անկապակից խօսքերուն , որոնք անհմուտ ձեռքերու կամ անողոք պատահարներու ամէնէն բիրտ հարուածը կրնան կրած ըլլալ :

ԵՂԻՇԷ ԵՊԻՍԿ. ԳՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀԱՆԻԷՍ ԲԱՐԻՋԻ ՄԵՋ . — Բերկրութեամբ կը ծանուցանենք Տիգրան էֆ. Կամարականի ամուսնութիւնը Օր. Հերմինէ Հաճեանի հետ , դուստր՝ ծանօթ սեղանաւոր Անտօն էֆ. Հաճեանի : Պսակի արարողութենէն ետքը , որ կատարուեր է Հաճեանց բնակարանին մէջ , նախագահութեամբ Եւրոպայի Հայոց հովիւ Տ. Գէորգ Եպիսկ. Իւթիւճեանի եւ կնքահայրութեամբ Արմենակ էֆ. Կամարականի , նորապսակ ամուրը մեկներ է Տիէր ուր կարճատեւ բնակութենէ մը վերջ՝ Բարիզ կը վերադառնայ եւ անկէ Ազեքսանգրիա :

Կամարական եւ Հաճեան ընտանիքներուն միջեւ հաստատուած այս խնամութիւնը կ'ողջունուի համակրանքով ու խնդակցութեամբ , որոնց կը միացնենք հրապարակաւ մեր շնորհաւորութիւնները՝ մեր գրագէտ բարեկամին ու իր Ագն. Տիկնոջ .

ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ . — Անցեալ կի-

րակի . Ռէթէոս էֆ. Պէրպէրեան իր վարժարանին սաներուն տարեկան աշխատութեանց արդիւնքը ներկայացուց կրթասէր բարեկամներու որոնք համախմբուած էին այդ կրթական յարկին տակ : Մասնաւոր գոհունակութեան առարկայ եղան վարժարանին չորս որբերը որոնցմէ երկուքը կը վայելեն Ամերիկա բնակող Հայու մը եւ Պէրպէրեան էֆ.ի պաշտպանութիւնը : Իսկ միւս երկուքը եղբայրացրուած են վարժարանին աշակերտներէն եւ նախկին շրջանաւարտներէն : Պէրպէրեան վարժարանը այս տարի ունեցած է 70ի մօտ գիւշերօթիկ , Պօլսեցի թէ գաւառացի , եւ 200է աւելի ցերեկեայ աշակերտ :

ԳԱՐԱԿԷՍՄԻԻԿԻ Ս. Յովհան Ոսկերեան եկեղեցին , որ մեր ժողովրդական հին ուխտատեղիներէն մէկն էր , միտքի դարձաւ ահա երկու հրդեհէ մը որ այս հինգշաբթի իրիկուն ծագեցաւ այն կողմեր , հարիւրաւոր տուններ ու խանութներ աւերակ դարձնելով՝ հակառակ ամէն կողմէ հասցումած օգնութիւններու :

Ա Մ Ա Բ Բ Ե Ն

Մարդը ամուրի,
Այրի՛մ'ե՛ յերկրի,
Անտէր, անտուն, շան նըման,
Որ հոս ու հոն կու գայ ման,
Անխուրութեամբ մ'անսահման
Միշտ կը դեգերի.
Բայց միշտ ալ, գոհ և ուրախ,
Յանձնապատան ու խիզախ,
Կ'ապրի, անհոգ ու անկախ,
Մարդը ամուրի.

* * *

Մարդը ամուրի,
Անկողին՝ մ'ունի,
— Աւաղ, լոկ մէկ անկողին . . . —
Որուն կէսն ալ՝ ի հարկին՝
Բարեկամին, սիր . . . ողին
Փոխ տալ յօժարի . . .
Սիրտն անենգ, իջ՝ հոգերան,
Անըպատակ, անխափան,
Շիտակ կ'երբայ իր ճամբան,
Մարդը ամուրի.

* * *

Մարդը ամուրի,
Նըման գինուորի
Որ մեռնելէ՛քը խիբար,
Կեանքի՛ պայքարն անարդար,
Կը մըղէ, ժիր, անդադան,
Ո՛րքան որ ապրի,
Եւ օր մ'ալ, լուռ, շիփ շիտակ,
Անանուն, անյիշատակ,
Կ'երբայ հանգչիլ հողին տակ,
Մարդը ամուրի.

Նման. ֆրանս.

ԱԼՓԱՍԼԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ԺԱՆՏԱՍԽՏԻ ԶԱՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Ժանտախտը կը տարածուի կամ ուղղակի ակտաւորներու արտաթորումներով, օդին, հողին, զգեստներուն միջոցաւ, կամ մուկերու եւ միջատներու միջնորդութեամբ:

Ելունդները լեցուն են ժանտախտի միքրոպով, ինչպէս նաեւ խուխը (crachat), լորձուքը, խլինքը, արիւնը: Մարմնի այս արտաթորումները չորնալով կը տարածուին օդին մէջ որ կարող է փոխանցել ակտաւ ուրիշներուն: Սրայն թէ առ հասարակ ժանտախտի պատկը չի դիմանար երկար ատեն, բայց օդին չորնալով, արեւուն ու ջերմութեան ազդեցութեամբ կը տկարանայ ու կը ջնջուի իսկ: Նկատուած է որ սաստիկ ջերմութեանց միջոցին ժանտախտի դէպքերը կը նուազին ու Հարաւային Եգիպտոս, Սուտան, Հասարակածային երկիրները ժանտախտէ զերծ մնացած են: Ելունդները երբ կը շարունակեն հիւանդութեան վերջը, չեն պարունակեր այլ եւս պաւսիլ, ինչ որ կը բացատրէ Տեփռնէդ Փրանսացի բժշկին ողջ մնալը, որ Եգիպտոսի մէջ ժանտախտէ տառապող Փրանսական բանակին սիրտ տալու համար, նշգրտելը թաթխեց ժանտախտաւորի մը թարախին մէջ ու իր մարմնին ներմուծեց:

Բազմաթիւ են ժանտախտի դէպքերը որոնք զգեստներու միջոցաւ տարածուած են: 1896ին իսկ Լոնտոնի մէկ հիւանդանոցին մէջ ժանտախտէ մեռան երկու նաւաստիներ որոնք Պոմպէյի մէջ, ուր ժանտախտը կը տիրէր, գնած էին մետաքսէ վզի շաւեր ու Լոնտոն հասնելուն՝ սնտուկէն հանելով իրենց վրը կապած էին:

Ժանտախտի ճարակման մեծագոյն միջնորդներն են մուկերն ու միջատները, լուերն ու ճանճերը: Ժանտախտի համաճարակը միշտ կը սկսի մուկերու մահ-տարածումով. տուները, խանութները, փողոցները մուկերու դիակներով կը լեցուն: 1894ին Գանդոնի մէջ,

22,000 սատկած մուկ ժողովուրդեցաւ: Մուկերը անշուշտ իրարու կը փոխանցեն ժանտախտը լուերէ խայթուելով. ինչպէս որ նկատուած է Եէրուէն, սատկած մուկերուն վրայ լուերը կը խռնուին: Չինացիք այս բանը չափ լաւ դիտած են ու ամէն անգամ որ մուկերու ժանտախտը կը սկսի քաղաքի մի մէջ, կը թողուն կը հեռանան տեղացիք անկէ:

Ժանտախտի փոխանցումը մարդոց կը կատարուի հողին միջոցաւ որու վրայ կը սատկին մուկերը, լուերու խայթուածքով, կամ մորթին վէրքերուն ու պատառուածներուն միջոցաւ:

ԺԱՆՏԱՍԽՏԻ ԶԱՆԱՋԱՆ ԶԵԻՆԵՐԸ

Ժանտախտը կրնայ ներմուծուիլ մորթին ու անոր ճեղքուածներուն միջոցաւ, կամ չնչառութեամբ եւ կամ ուղղակի արեան մէջ, այս վերջին պարագային ընդհանուր մարմինը կը վարակուի սկիզբէն:

Ամէնէն սովորականն է առաջին կերպը որ առհասարակ ծառիթ է եղնդաւուր ժանտախտ (peste bubonique) անուամբ:

Չինացիք ընդհանրապէս բոկոսն կը քալեն ու երբ իրենց ոտքին վրայ ունին վէրք կամ պատառուած, ժանտախտի պատկըները, որ առատօրէն կը գտնուին վարակուած հողին վրայ, այդ պատառուածէն կը մտնեն ներս մորթին մէջ ու ոտքին առջային անոթներուն (vaisseaux lymphatiques) միջոցաւ կը քշուին, կը տարուին ցայլին ուղղաձիգ խաղաւարտներուն (ganglion) մէջ, որոնց պաշտօնն է կասեցնել բոլոր վնասակար տարրերը, վարակիչ ծիւրերը (germes infectieux) որոնք կրնան մտնել գտնել ստորին անոթամբերուն մէջ ու ցայլին խաղաւարտները կ'ուռին, կը կոպտան ու եթէ մահը վրայ չհասնի կանուխէն, կը շարունակէր այս վերջին պարագան թեթեւ ու անվնաս ելք ունեցող դէպքերուն կը պատահի:

Եթէ ժանտախտի պատկը ձեռքէն մուտ գտնէ, ելունդները, այսինքն ուռած խաղա-

ւարանները երեւան կու գան անութին տակ, իսկ եթէ գլխէն մտնէ, վզին վրայ կամ ծնօտին տակ:

Նկատուած է որ ժանտախտի համաճարակներու միջոցին շատեր կը մեռնէին թոքատալէ, սաստիկ տենդահար, արիւն թքնելով: Պոնկէյի վերջին համաճարակին (1896) Չայլտ անգլիացի բժիշկը մանրագէտի միջոցաւ քննեց հիւանդներուն խոխոներն ու մահու ընդէ յետոյ թոքերը, եւ անոնց մէջ առատօրէն գտաւ ժանտախտի պատիւր: Ժանտախտի այս կերպէն կը վարակուի մարդ արագաւորներուն մօտ, վարակուած վայրերու օդը շնչելով այս կերպը չափազանց աղիտարեր է թէ՛ հիւանդին եւ թէ՛ զինքը շրջապատողներուն համար: Ժանտախտաւորներու հիւանդապահներն ու զանոնք խնամող բժիշկները առ հասարակ ժանտախտի թոքատալէ կը մեռնին, եթէ զգուշական միջոցներ ձեռք չառնեն իրենց անձին համար: այսպէս մեռաւ, երկու տարի առաջ Վիէննայի մէջ, Բրոքֆ. Միլլէր, աշխատանոցին մէջ ժանտախտէ ստալիւած մուկէ մը վարակուած իր ծառան խնամելով:

ԱՐԳԵԼԵՑ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Ինչպէս կարելի է արգելել ժանտախտի մուտքը երկրի մը մէջ: 1. Միջազգային առողջապահական կազմակերպութեամբ, մէկ կողմէ բժշկական քննութիւն, քառասնորդ հաստատելով, միւս կողմէ լուրջ հսկողութիւն ընելով. հակաճեմել վարակուած վայրերէ եկող նաւերը, հաստատելով մաքրանոց, եւլն:

2. Նաւահանգիստներու հսկողութեամբ: Բժշկական լուրջ քննութեան ենթարկել վարակուած վայրերէ եկող նաւերը, ու եթէ կասկածելի գէպքեր կան, մեկուսացնել զանոնք մաքրանոցներու մէջ, հակաճեմել վարակելի առարկաները. ժանտախտը 10 օր կը տեւէ առ առաւելն, որով տասնօրեայ քառասնորդ մը կը բաւէ:

Կայ նաեւ առողջապահական շրջան, արգելք վարակուած վայրերու բնակիչներուն իրենց սահմանէն դուրս ու եւ իցէ յարաբերութիւն ունենալու: Առողջապահական շրջանի գրութիւնը յաջողեցաւ զարուս սկիզբը Իտալական Նօմա գիւղաքաղաքին համար, որ գիւղացի մը խաղի թուղթ բերած բլլալուն համար հրացանի բռնուեցաւ. նոյնպէս Ռուսիա 1878ին առողջապահական շրջանով ջնջեց ժանտախտը Աստրախանի մօտ Վէթլիանիա աւանին մէջ:

Առողջապահական շրջանի գրութիւնը հնարաւոր չէ մեծ քաղաքներու մէջ. Բորթու կալի կառավարութիւնը փորձեց ի սկզբան Օբորթոյի մէջ շրջայ հաստատել, միայն թէ

ընդհուպ կենդանութիւնը լուրջօրին դադրեցաւ: ամբողջ քաղաքին մէջ. գործարանները, խանութները փակուեցան, ու 4000 գործաւորներ մէկէն անգործ մնացին:

Հաւագոյն է առողջապահիկ միջոցներու գիմել. տեսանք որ ժանտախտի համաճարակներու սկիզբը մուկերու մահատարածաւ կը պատահի. ուստի, անխնայ հաշտանք պէտք է սկսիլ մուկերուն դէմ: Լիլի Բասդէօրեան կաճափն անօրէն Բրոքֆ. Գալմէրի կարծիքով ժանտախտը Օբորթօ մտած էր հաւանարար վարակուած վայրերէ եկող բամպակի հակերու մէջ պահարտած մուկերու միջոցաւ, որոնք շատ կը սիրեն բամպակի կուտերը. ու իրենց ստալիւէն յետոյ ժանտախտը ճարակած է լուերուն կամ ուրիշ մուկերու միջոցաւ:

Ահաւատիկ այն զգուշական միջոցները զորս Բրոքֆ. Գալմէր առաջարկած է Բարիկի Բժշկական ընկերութեան:

Ա. Անթերի փոխադրել ու մեկուսացնել ժանտախտաւորները հիւանդանոցներու մէջ:

Բ. Այրել ժանտախտաւորներու բնակարանները, իսկ եթէ մեծարժէք են, օգուտրել. հակաճեմել զանոնք:

Դիտուած է որ, առ հասարակ, ժանտախտը ամէնէն աւելի մահ ու աւեր կը գործէ նեղ, աղտոտ փողոցներու, աղքատ թաղերու մէջ ու ամէն անգամ որ Եէրսէն կրցաւ այրել Աննամի գիւղերուն մէջ վարակուած հիւղակները իրենց մուկերով ու լուերովը, ժանտախտը մարեցաւ այդ գիւղերուն մէջ:

Գ. Անթերի պատուաւատել ժանտախտաւորներու մօտ գտնուող անձերը, հիւանդապահ, բժիշկ, եւայլն:

Դ. Կանոնաւորապէս կոտորել մուկերը, առանց երբեք ձեռքով անոնց դպչելու. կարելի եղածին չափ հակաճեմել կոյուղիները, խանութները, բնակարանները, մետաղեայ ունելիներով ժողվել մուկերու դիակները ու այրել զանոնք կամ: ծծմբական թթուի մէջ ձգել:

Ահա, ժանտախտի դէմ ձեռք առնուելիք արգելիչ ու առողջական միջոցները:

ՏՈՒԹ. Յ. Ա.

ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԵՐ

Բ.

Ս Ե Ր Ը

ձառակ եւ գոյն . — Համաթխարհային սեր . — Սերը իբր կիրք . — Անխել ու խեղացի սերեր . — Ֆրանսական դպրոց . Մարսել Բոկլո , Թեմ , Սառսէ , Ելլն . — Անգլիական դպրոց . Ասամ Սմիթ . Ուոլթըր Սֆօր . — Սըր ձօն Լըպօֆ . — Ընտրութեան խնդիրը :

Ճաշակի եւ գոյնի վրայ չի վիճարանուիր , կ'ըսէ օտար առածը : Քանի նուազ ներքի է ուրեմն խօսիլ սիրոյ վրայ՝ որ ինքնին համագոյ է ճաշակին եւ գոյնին հետ :

Ճաշակը կ'ենթադրէ մտային մշակութիւն մը , իսկ գոյնը կ'ազդէ ուղղակի աչքին . աւելն աչք ունեցող անհատ՝ ինչ որ ըլլայ իր մտային մշակութեան աստիճանը , գոյնի հրապարակ նախ կը սիրէ , պարզ զգայնութեամբ : Ճաշակը դատողութեան սկիզբ մըն է եւ վերջէն կը միջամտէ . իսկ եթէ չստ նուրբ է , տեսութեան գոյնէն կրած ազդեցութիւնը անմիջապէս կը սրբագրէ :

Արդուզարդը , այսինքն սիրոյ արծարծիչը , մարդկութեան չափ հին է : Նախահայրնիս Ադամ եւ Եւա կանոնաւոր տերեւներով ծածկեցին իրենց մերկութիւնը երբ արտաքին անբարեխառնութենէն պահպանուելու պէտք չունէին : Մերկ վայրենիները անգամ արդու զարդի խնամք կը տանին : Գոյնի զանազանութեան գաղափարը չկար անշուշտ ի սկզբանէ : Ճաշակի մշակութեամբ գոյներու համակրութիւնն ալ փոխուեցաւ . ճաշակ եւ գոյն հուսկ յետոյ գործակցեցան սիրոյ յաղթանակին համար :

Սակայն՝ եթէ կարելի չէ սէրը մեկնել իրր զգացում , գէթ ներքի է գայն դասակարգել իւրաքանչիւրին ճաշակին եւ սիրած գոյնին համեմատ : Այս դասակարգութեան համար նմոյշ չի պակսիր . մանաւանդ թէ հաւաքածուն չատ ճօխ է : Առ այժմ , տուփիս մէջ գտնուած օրինակները հետեւեալներն են :

§ Նախ՝ դասական կամ classique նմոյշը :

Ասիկա նորաձեւութեան ենթակայ չէ . սիրոյ ամէն հաւաքածուններուն մէջ կը գտնուի . ինչպէս cheviotte կերպասեղէնի մէջ : Այս դասական նմոյշը կը կոչուի եղբայրակցական սէր որ եկեղեցւոյ բեմէն ալ կը քարոզուի եւ որ ուղղակի ազդեցութիւն չունի ամուսնութեանց աւելնալուն կամ պակսելուն վրայ :

§ Անցնինք : Ահա՛ երկրորդ նմոյշ մը : այս սէրը կը ծնի լոկ կիրքերու ազդեցութեան տակ եւ միմիայն երկրային է : Եթէ ամէն մանչ եւ աղջիկ սիրոյ այս դպրոցին շրջանաւարտներէն եղած ըլլար , շատ մը նորակազմ ընտանեկան յարկեր պիտի վերածուէին յիմարանոցի :

Մէր , տարօրինակ զգացում որ ոչնչէ մը կը ստեղծէ ամէն բան ճաժանելի ցնորք , անտի եւ լուրջ կիրք , շողողուն եւ բարեբաւարիկ անուրջներու անբեկոյթ քոս , անմեկնելի գորով որ կը սփոփէ եւ կը ճնշէ հոգին , կը պայծառացնէ եւ կը նսեմացնէ գայն . կ'այրէ եւ կը սառեցնէ , կը մեռցնէ եւ կը վերկենդանացնէ սիրտը :

Ռօմէօ եւ Ժիլիէթի

Կ'այրէ եւ կը սառեցնէ՝ — Կասքօն գործարանագետին շինած պողպատ դրամարկիլին պէս՝ որուն մէջ սահուած ագագաղ մը սարսափելի հրդեհէ մը վերջը սառած կը գտնուէր :

Տեղն է կրկնելու թէ սէրը սրտին շահադործումն է երեւակայութեան միջոցաւ :

Միտքը սրտէն կը խաբուի , կ'ըսէ Մատամ ալ Սէվիլեէ : Կնոջ մը վկայութիւնը թանկագին է :

Այս երկրորդ նմոյշն ալ պարտ էր մտնել դասական սիրոյ կարգը քանի որ հոգեղէնները չողջորդելի կը վերածէ , եւ խեղացիները՝ ապուշի :

եթէ այսչափը բաւական չէ՝ կրնաք գրտնել այս ճաշակէն ուրիշ շատ նմոյշներ . կարգալով օրինակի համար . Կրացիեղջա, Հեռնան եւ Soroթե , Բօջ եւ Վիրթիմի , Ժօսլեհն : Զէք սպասեր անշուշտ որ էջերուն թիւերը ցուցնեմ :

§ Սանդուխէն ոտք մըն ալ իջնենք : Մի մտնաք որ երկնքէն մեկնեցանք , ցնորքներու ոսկեղոյ գագաթներէն անցանք եւ այս ամէնքը ի՞նչ բանի համար , պարզապէս մեկնելու նպատակով աշխարհային առօրեայ սէրը՝ որ է մարդկային ընկերականութեան գրելաւոր տարրերէն մէկը :

Բայց զգուշութիւն , մի՛ աճապարէք , հազիւ կէս ճամբան ենք : Տեսէ՛ք , ջլախտաւորներու աշխարհքէն կ'անցնինք . դեռ վերտանգ կայ որ զլուխնիս դառնայ կամ ոտքերնիս սահնի :

Մէրը ըմբոստ ծռչուն մըն է զոր ընտելացնելը երբեք կարելի եկած չէ : (Փառամէն)

Մէրը արեւ մըն է , սէրը ոսկեգոյն հորիզոն մըն է , սէրը գեղեցիկ վեպ մըն է զոր յաճախ կը կարդանք : Մէրը յոյս է , սէրը խենթութիւն է , սէրը սպազոյ է : (Պօխա)

Այլ եւս վախ չկայ . Գառմէնին ու Պօքասին տուած սահմանները անցանք . ոտքերնիս ամուր հողի վրայ կոխած՝ կրնանք խօսիլ տեսածնուս եւ զգացածնուս վրայ :

§ Ահա օրուան գրող մը որուն կը պատահիմ , Մառսէլ Բուէփօ , ամէնուդ ծանօթ :

«Ամուսնական սէրը երկու տարրերէ կը բաղկանայ որոնք են գորով եւ ցանկութիւն : Գիտէք արդէն թէ ինչ է գորովը . ծնողական յարկը՝ երբ մայրերնիս զմեզ կ'օրօրէր ծունկերուն վրայ : Գանկութիւնը այն աղին կոչումն է զոր մարդկային էակը կ'ընէ դէպի գեղեցիկը . եւ աչքերուն՝ ձեւի համար ունեցած հրապոյրն է : »

Այս մեկնութեան ըսելիք չկայ . դէթ աւելի հասկնալի է :

Բայց դարձեալ դժուար է ըմբռնել անհատ մը որ գորովով , ցանկութեամբ , կոչմամբ կամ հրապոյրով միայն շողալոյ իր կեանքը երբ այնքան բազմապահանջ են կեանքի պայմանները եւ շահու նկատումը : Այս վերջնոյն վրայ պիտի խօսինք յաջորդ աւթիւ :

Յետոյ՝ հրապոյր , կոչում , ցանկութիւն

եւ գորով այնքան տեւողութիւն ունին որքան սովորական համակրութիւնը կամ ստեղծութիւնը : Մարդիկ ո՛չ յաւիտենական սէր ունին եւ ոչ յաւիտենական ստեղծութիւն , կ'ըսէր Յօաննիսք Սառսէ , ողջմտութեան մարմնացումը :

Բուէփոյի եւ Թէնի միջեւ Սառսէ կամուրջ մըն է :

Թէն , փրանսացի արհեստի քննադատը , կ'ըսէ . «Երեք չարաթ զիրար կը զննենք , երեք ամիս զիրար կը սիրենք , երեք տարի կը կուտինք , երեսուն տարի իրարու կը հանդուրժենք եւ մեր զաւակները կը վերսկսին : »

Ո՛հ , ո՛չ , ասի սիրոյ գաղափարութիւնն է . մինչդեռ լսէ՛ մեղամաղձոտ նուագը :

Մինչեւ մահու անյիշատակ ի շիրիմ

Մնամ քու սիրոյդ եւ միշտ հաւատարիմ

բաւական է . ընթերցողը յուզելու գիտաւորութիւն չունիմ :

Բայց , ի՞նչ , ստուգի՞ւ : Երսուն-երեք տարի երեք ամիս եւ երեք չարաթ ապրած կեանքերնուս մէջ իննըսունըմէկ օր միայն զիրար կը սիրենք , այր եւ կին , ճիշդ այնքան ժամանակ որքան է առեւտուրի վարկի ամենէն երկար պայմանաժամը , սպասելով վայրկեանէ վայրկեան վերահաս protêt ին սպառնալիքին , ուրկէ չազատիր սիրոյ ստորագրած փոխանակագիրը :

Մէր ըսուած բանը անշուշտ կատարելապէս գոյութիւն ունի , քանի որ մարդկային զգացման մը անհերքելի արտայայտութիւնն է . խնդիրը գիտնալն է թէ ո՞ր տեսակ սէրը երեք ամիսէն աւելի կը տեւէ :

§ Պիտի վարմանաք անշուշտ եթէ տընտեսագէտ մը առաջ բերեմ . տնտեսագէտ ըսելով ալ չանցնինք եւ յարգանք ողջունենք Ատամ Սմիթ՝ գիտութեան հայրը :

«Մէր բսելով կը հասկնամ՝ այն խանդակաթ եւ խորին զգացումը , յաճախ ազնիւ եւ միշտ քնքուշ , որուն առաջին հաճոյքը սիրել է . առաջին նպատակը՝ սիրուելու քաղցրութիւնը , ամենէն յարատեւ խնամքը՝ իր առարկային երջանկութիւնը եւ հանգիստը , որ աւելի կարեւորութիւն կու տայ սեպականութեան քան վայելքին . որ չգիտեր ո՛չ յափշ-

տակել, ո՛չ խաբել, որ կ'ուզէ ամէն բան ընդունիլ, ամէն բան շնորհել, ամէն բանի արժանանալ սրտով եւ իր պատրաստած ու հաւանած հեշտութենէն զատ ուրիշ հեշտութիւն չի ձանջար : Այս կիրքը սովորական եղածը չէ՛, որովհետեւ ծնունդ է փոխադարձ հաւասարութեան մը որուն դժուար է պատահիլը . վերջապէս, զգայնութեան հազուագիւտ զօրութիւն մը՝ որուն գրեթէ միշտ կ'ընկերանան մէկ քանի բարձրագոյն յատկութիւններ : »

Ստուգիւ՛ կ'երեւայ թէ տնտեսագէտ մը՝ երբ բանաստեղծ ըլլալ ուզէ, նոյնքան եւ աւելի կ'ունենայ որքան երկու տող ծայրէ ծայր յորմարցնողը : Կարելի է որ անկէ՛ ալ վար չի մնայ երբեմն :

Մինչեւ հիմայ ընդհանրապէս հաւատացած ենք թէ սէրը միայն սրտէն կը բղխի : Դերասանը ձեռքը ձախ կուրծքին կը տանի երբ թատերարեւմին վրայ կ'երգնու եւ կը գտայ սիրոյ անունով : Շատ հաւանական է որ սխալած ըլլանք . անգլիացի իմաստասէրներուն եւ բանասէրներուն կարծիքը արհամարելի չէ այս մասին :

Ուօթըր Սքօթ կ'ըսէ. «Սէրը այն գաղտնի համակրութիւնն է, այն արծաթեայ շղթան, այն մետաքսեայ թելը որ կրնայ միացնել մարմնով եւ հոգեով սիրտը՝ սրտին, միտքը՝ մտքին : »

Լաւ, ասիկա սփոփարար է : Միտքը պարտի, այս՝, միջամտել սիրոյ ամէն յարաբերութեանց . առանց որո՛ւ՝ ամուսնական սէրը մանաւանդ, չպիտի տարրերէր կենդանական բնագոյումէն :

Շատ հաւանական է որ այս մտային համակրութեան միջամտութեամբ կարելի ըլլայ վերահաստատել եւ պահպանել կեանքի, սիրոյ եւ շահու համերաշխութիւնը այն ամէն

ընտանեկան յարկերու մէջ ուր տրամագրութիւն կայ ընկերային զարգացման եւ կատարելագործութեան :

§ Ուօթըր Սքօթի վերագրուած մեկնութիւնը կ'ամբողջանայ Սրբ Լըպօք իմաստասէրին յետագայ գաղափարովը .

«Մեզի հաճոյ է երեւակայել սէրը իրր երջանկութեան հրեշտակ մը եւ ոչ իրր վարիչ զօրութիւն մը . իրր տնական ուրախութիւն մը՝ երբ սրտերը իրարու վստահ են : »

Եւ ստուգիւ՛ այն վայրկենին երբ սէրը խզելով համակրութեան կապերը, արծաթեայ շղթան, մետաքսեայ թելը, կը ստանձնէ վարիչ զօրութեան զերը, միտքը այլ եւս պատասխանատու չէ ո՛չ մէկ արարքի : Ուղմտութիւնը՝ ուժաթափ, տեղի կու տայ Գառմէնի լմբռնած սիրոյն որ իր առաջին հարուածը կ'ուզէ փոխադարձ վստահութեան ամրոցին որուն ետեւ կ'ապաստանին համակրալից սըրտեր, աշխոյժ մտքերու խաղաղութեանը մէջ :

Ահա՛ անկատար հաւաքածոյ մը սիրոյ նմոյշներու : Դեռատի կին մըն էի երբ ամուսինս կորսնցուցի : Կր կարծեմ՝ միայն յիշել թէ առաջին ընտրութեանս մէջ յոյսը ամէնէն աւելի մեծ մասը ունեցաւ քան ցնորքը : Յուսախար չեղայ մինչեւ բողբոյն անդարմանելի հարուածը :

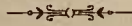
Եթէ, այսօր, վերսկսիլ հարկ ըլլար, բաւական շուարած պիտի մնայի նոյն իսկ իմ պարզած նմոյշներուս ընտրութեանը մէջ : Կրնամ, սակայն, ըսել թէ կարող կը զգամ ինքզինքս՝ առանց վարանման ետ դարձնելու այն ամէն օրինակները որոնց ճաշակը եւ գոյնը կ'սկսած ելի ետեւան եւ չլրեն ողջմտութեան ներշնչած ուրուագիծները :

ԱՐՄԻՆԷ

ՌՈՒՍ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ⁽¹⁾

Ռուսիոյ մտաւորական զարգացումը մինչեւ Քաթերին Բ.

Միշին դարու մէջ ռուս ժողովուրդին բաւական զարգացման վրայ նախ եւ առաջ ազդող գլխաւոր իրողութիւնն է Ռուսիոյ դարձը Օրթոտոքս Յունադաւանութեան : Նորմաններն ու Ֆինները ոչինչ բերած են Ռուսիոյ՝ իբր մտաւորական ժառանգութիւն : Ռուս այրութիւնը որ առջին բերան այնքան լայնակալ կը թուի մեզ, լոկ ընդօրինակութիւն մըն է յունական այրութենէն սրուն վրայ աւելցումը են ինչ ինչ գիրքեր որ հելլենական լեզուին մէջ գոյութիւն չունին : Բիւզանդեան վարդապետութիւններն ընդունելով եւ նորադարձ պոլիարներէն առնելով սլաւերէն եկեղեցական պաշտամունքը որ կը մնայ դեռ մինչեւ այսօր, ժ. դարու Ռուսիան անդունդ մը կը ստեղծէր իր եւ լատինադաւան Արեւմտեւոր մէջտեղ : Յոյներուն, Պոլիարներուն եւ Սերպերուն հետ՝ Ռուսիա եւրոպայի մէջ կը ձեւացընէր առանձին խումբ մը որ քաղաքակրթութեան մասնաւոր ձեւ մը, ինքնուրոյն գրական աւանդութիւն մը կը ներկայացնէր :

Իր օրթոտոքսութեան դարձէն անմիջապէս ետքը Ռուսիա կ'արտադրէր ամէն տեսակ մտաւորական գործեր, բիւզանդեան մշակման ներած չափով : Ունեցաւ քրոնիկներ, սուրբերու կեանքեր, քարոզներ, ուխտագնացութեանց պատմութիւններ, օրէնսդրական բնագիրներ եւ արձակ պատմութիւններ, որոնք մերթ վիպատանութեան կը նմանին եւ մերթ գիւցաղներգութեան : Այդ գրականութեան սեռամասնաւորութիւնը դժուարին է, վասն զի ռուսական սլաւերէնը որ անոր միջնորդի դեր կը կատարէ՝ արդի ռուսերէնէն նոյնքան տարբեր է, որքան ժուանվիլի Ֆրանսերէնը Օկրսթէն Թիէոֆիլ Ֆրանսերէնէն : Բայց այդ խորունկ խաւերուն մէջ իջնող խու-

զարկուն իր աշխատանքին վարձատրութիւնը առատօրէն ստացած կը վերադառնայ :

Այդ անպաճոյճ գրականութիւնը՝ նախնական Ռուսիոյ մէջ աւելի ընթերցող կը գտնէր քան ինչ որ չպիտի կրնային ք երեւակայել : Իշխաններն ընդհանրապէս գրահմուտ էին . դպրոցներ կը բանային, գիրքեր կը տարածէին, իրենք իսկ թարգմանութիւններ կ'ընէին . իշխանուհիներ իրենց կեանքը ձեռագիրներ ընդօրինակելով կ'առնէին : Բանաստեղծութիւնը խստիւ մերժուած էր եւ հեթանոսութեան մնացորդ մը կը թուէր : Բայց ժողովուրդը չէր կրնար անկէ բաժնուիլ : Հաւաակ եկեղեցւոյ սպառնալիքներուն՝ ներքին խնդիրներու եւ օտար արշաւանքներու հատուցած շարիքներուն մէջէն ժողովուրդը կը սահէր գանձն այն երկար քնարերգութեանց, որոնց մէջ կ'երեւայ ամբողջ աշխարհ մը առաջադիմական գիւցաղներու : ԺԹ. դարուն միայն սկսած են հաւաքել ժողովուրդային երեւակայութեան այս յանկուցիչ արտադրութիւնները . դժբախտաբար զանոնք երգող հագներգուններու ցեղը ռուսական աշխարհին աւմէնէն հեռաւոր անկիւնները միայն կը գրտնուի . գուցէ բոլորովին ալ անհետացած է այսօր :

ԺԳ. դարու կիսուն միջոցները, ահագին աղէտ մը եկաւ Ռուսիոյ վրայ . Թաթարները աւերեցին երկիրը : Գրականութիւնը վանքերուն մէջ ապաստանեցաւ . արեւմտները սլահեցին բիւզանդական աւանդութիւնը եւ յունարէն լեզուի մշակումը . Ռուսիոյ մտաւորական կեդրոնը՝ եղաւ Մոսկուա, փոխանակ Բիւլվի : Եկեղեցիին շնորհիւ, մայրենի լեզուն չկորուսեցաւ, թէեւ կրեց թաթարական բարբառին ազդեցութիւնը : Այսօր իսկ, սուրհանդակ ձիերու կայան (խաւ), դրամ (սկննի), մաքսատուն (քաւոժնիա), հանրային ինչք

(¹) Ծ. Խ. — Ճրանադի հեղինակ Լուի Լէժէի մէկ ռուսամասնորէնէն քաղուած :

(փազնա) նշանակող եւ դեռ ուրիշ ուսմանը բառեր թաթարական լեզուէն փոխ առնուած են :

Թաթարական արշաւանքին ատեն ուսու-
կան աշխարհին մէկ մասը՝ այն է Լիթուանիա՝
վարչապէս միացաւ Բօլօնիոյ : Բայց Լիթուա-
նիա լատին Բօլօնիոյ հետ կապուելովը չմու-
ցաւ ոչ ուս լեզուն եւ ոչ օրթոտոքս այբու-
բէնը . եթէ իւրացուց ան արեւմուտքի քա-
ղաքակրթութեան բարիքները , զանոնք Ռու-
սիոյ փոխանցելու համար էր , կերպով մը
միջնորդի դեր կատարելով ընդ մէջ լատին
քաղաքակրթութեան որուն վառարանն էր
Բօլօնիա , եւ այս կէս-բիւզանդական կէս-
ասիական ինքնուրոյն քաղաքակրթութեան որ
զարգացած է բուն Ռուսիոյ մէջ :

Սլավո-Ռուս քերականութեան առաջին
նախափորձերը ամփոփուած են Լիթուանիոյ
մէջ տպագրուած գիրքերու մէջ , որոնք դա-
սական եղան Արեւելեան Ռուսիոյ մէջ մինչեւ
այն օրը ուր Արքանկեցի ձկնորս մը իր հայ-
րենակիցներուն կու տայ առաջին ազգային
քերականութիւնը : Հին քրօնիկագիրներ Քիէ-
վը « ուսական քաղաքներուն մայր » կ'ան-
ուանէին : Ս. Վլատիմիրի մայրաքաղաքը ար-
դարացուցած է այս տիտղոսը ԺԵ. դարուն՝
առաւել քան երեք : Բօլօնիացեոց եւ մա-
նաւանդ Ժէզուիթներու դպրոցէն ուսումնա-
սիրած եւ իւրացուցած էր լատինադաւան
Արեւմուտքի մանկավարժական դրօթիւններն
ու գրական մեթոտները : Իր կարգին փո-
խանցեց զանոնք բուն Ռուսիոյ . տուաւ անոր
բոլորիական ստանդարտէն նմանցուած տա-
ղաչափութեանց ճաշակը :

Ռուսիա որ շատ դարեր անջատ մնալով
Եւրոպայէն՝ վարժուած էր մեկուսացած ,
ինքն իր մէջ ամփոփուած ապրելու , Ժ.Ձ. դա-
րէն կամ ԺԵ. դարու վերջերէն սկսելով այ-
լեւս ի զուր ուղեց շրջապատուիլ չինական
պարսկաով մը եւ այլասեռներուն եւ օտարա-
հաւատներուն արգիլել իր սահմանագլուխ-
ներուն մուտքը . անոնք ամէն կողմէ ներս
կը սպրդէին : Բիւզանդեան Յոյներէն , Վե-
նետկի եւ Ֆիորենցայի Իտալացիներէն յետոյ
Անգլիացիներն են որ կու գան հիւսիսէն եւ
սպիտակ ծովուն վրայ վաճառականական

տուներ կը հաստատեն . այնուհետեւ Գեր-
մանացի , Շուէտացի ու Հոլանտացի ճարտա-
րագէտները կու գան իրենց կարգին թնդա-
նօթներ ձուլելու կամ հանքեր պեղելու հա-
մար : Իրացի տէրութեանց դեսպանները Զա-
րեբուն կը բերեն իրենց վեհապետներուն մե-
ծարանքներն ու ընծաները . եւ Ռուսիա կը
ստիպուի պատասխանել այս քաղաքավարա-
կան գործերուն . Արքանկէլի ճամբով դես-
պաններ կը զրկէ , որոնք կ'երթան աչքէ կ'ան-
ցընեն Եւրոպան , շատ անձանօթ բաներ կը
գտնեն հոն ու հրաշալի պատմութիւններ կը
բերեն անկէ իրենց հայրենակիցներուն : Մեծն
Պետրոսի հայրը, Ալէքսիս Միխայիլովիչ Զարը՝
արդէն շատ տեսակէտներով արեւմտեան վե-
հապետ մըն էր . իր օրով ստալին անգամ
ըլլալով Մոսկուայի մէջ կը կազմակերպուի
թատերական խումբ մը , մեծ մասամբ օտա-
րականներէ բաղկացած թէպէտ , եւ ազնուա-
կան կիներ , նշանաւոր Պոչաւոճհիներ ներկայ
կը գտնուին այս թատերական ներկայացում-
ներուն զորս իրենց մայրերը սատանայական
սկիտի կոչէին :

Հին բարքերը հին աւանդութեանց խոր-
հրդանշանն էին . Մեծն Պետրոս կարճեցնել
տուաւ երկայն շրջագդեստները եւ ստիպեց
ուսու կիները որ երեւան այն ակումբներուն
մէջ որոնք տակաւին Վէրապլի սալօններուն
արժէքը չունէին , եւ որոնցմէ սակայն դուրս
եկաւ վերջապէս այն շնորհալի էակը , փոխն
ի փոխ քմահաճ կամ առնական , զիւցազնա-
կան կամ սիրուն , զոր կը տեսնենք ԺԹ. դա-
րու ուս կնոջ վրայ : Իր իշխանութեան օրով
Արեւմուտքը մուտ գործեց Ռուսիոյ մէջ եւ
Ռուսիան ալ Արեւմուտքի մէջ :

Այն ատեն է որ նոր հոգի մը կը սկսի
չնչել ուս գրականութեան վրայ : 1703ին
կը հիմնուի Մոսկուայի Լուսկիւրը . 1725ին
Բեզբերսուրիի Գիտութեանց Ակադեմիան կը
հիմնուի : Ի սկզբան օտարականներու , մա-
նաւանդ Գերմանացիներու վերապահուած
տակաւ կը բացուի Ռուսերուն առջեւ . անոնց
համար գիտական մարմին մը եւ ուսուցչական
մարմին մը կը դառնայ միանգամայն . իր ան-
դամները կ'ուսումնասիրեն հին հրովարտակ-
ները , տարեգիրքերը , ի լոյս կ'ընծայեն Ռու-

սիոյ վաղէմի յարարերութեանց յիշատակարանները՝ Սկանտինավիոյ ու Բիւզանդեան կայսրութեան հետ : Այնուհետեւ աղնուականութիւնը պարտաւոր կ'ըլլայ ծառայելու . եւ ծառայելու համար հարկ է ուսումնասիրած ըլլալ գործնական գիտութիւնները . քանակագիտութիւն , թնդանօթածգութիւն , ճարտարագիտութիւն : Մեծն Պետրոս ամէն բանէ առաջ իրեն նպատակ կ'ունենայ օգտակարը եւ շատ փոյթ չընէր բանաստեղծութիւնը եւ բանասիրութիւնը : Իր իշխանութեան օրով ծնող բանաստեղծները անոր յաջորդներուն օրով միայն տուն իրենց տաղանդին չափը : Քանթէմիր իշխանը (1708-1744) գրագէտ ազնուականի տիպարն է արդէն այնպէս՝ ինչպէս կը հասկցուի Բարիզ կամ Լօնտօն : Ապրած է Արեւմուտքի մայրաքաղաքներուն մէջ , բարեկամութիւն հաստատած է Կուստըօ արքային , Մօսկէնովիի եւ Մօսկէսքիէօի հետ : Իր երգիծաբանութիւնները (satire) որոնց ֆրանսերէն թարգմանութիւնը 1749ին երեւցաւ Լօնտօն , հաւանօքէն առաջին ռուս գրական գործն են որ ֆրանսերէն թարգմանուած ըլլան : Ասոնց յաջորդութիւնը շատ մեծ եղաւ , վասն զի յաջորդ տարին Բ. տպագրութիւն մըն ալ երեւցաւ : Ռուսիա կրնար պարծիլ իր Պուալօն ունենալուն : Քանթէմիրի ազդեցութեան տակ Ռուսիա իր գրական տիպարները պիտի փնտէր այնուհետեւ ֆրանսացի դասականներու եւ կամ ֆրանսացի մատենագիրներէն ներչնչուած գերման բանաստեղծներու գործերուն մէջ : Թրէտիաքօվսքի ծաղրելի ոտանաւորի մը կը վերածէր Ֆէնէլօնի Տեղեւնաբ , եւ վայելուչ արձակի մը կը փոխէր Ռօլէնի « Զին Պատմութիւն »ը : Քանթէմիրի ու Թրէտիաքօվսքիի հետ՝ ռուս լեզուն դեռ կը ստատամէր . յաջորդած չէր սլաւական աւանդութեան ու Քիւթվի գպրոցին լուծը թօթափել , Լօմօնօգօֆի հետ՝ (Արքանիէլցի ձրկնորսի մը գուակ , կղերանոցէ ելած , յաջորդաբար բանաստեղծ , քերական , քիմիագէտ եւ մօզայիգ շինող) , իրաւընէ ինքզինքին տէր պիտի ըլլար : Տեսէք թէ ինչ կ'ըսէ Լօմօնօգօֆ . « Ռուսերէն լեզուն ոչ միայն ռուս երկիրներուն ընդարձակութեամբ , այլ եւ իր ճոխութեամբ ու հարստութեամբ՝ մեծ է բո-

լոր եւրոպական լեզուներու առջեւ : Ասի անճշմարտանման պիտի թուի օտարներուն եւ մէկ քանի բնիկ Ռուսերու որոնք աւելի խնամք տարած են օտար լեզուներու ուսման որքան իրենցին : Եւ սակայն ինծի հետ համակարծիք պիտի գտնուի այն որ առանց կանխակալ գաղափարներով տոգորուած ըլլալու՝ ջանայ լաւ հասկնալ զայն ու խորը թափանցել լեզուն : Կարուս եւ Զումայեցուց կայսրը սովոր էր ըսել թէ պէտք է սպաներէն խօսիլ Աստուծոյ հետ , ֆրանսերէն՝ բարեկամներու հետ , գերմաներէն՝ թշնամիներու հետ , իտալերէն՝ կիներու հետ : Բայց եթէ գիտցած ըլլար ռուսերէն լեզուն , անտարակոյտ աւելցուցած պիտի ըլլար թէ կարելի է ամէնուն հետ ալ խօսիլ զայն : Վասն զի անոր մէջ գտած պիտի ըլլար սպաներէնին վեհօթիւնը , ֆրանսերէնին կորովը , գերմաներէնին ուժգնութիւնը , իտալերէնին փափկութիւնը եւ ասոնցմէ զատ յունարէնին ու լատինարէնին ճոխութիւնն ու գեղեցիկ կարճաբանութիւնը , Կիկերոնի կորովի ճարտասանութիւնը , Վիրգիլի վեհապանծ ծանրութիւնը , Օվիտի հեշտաւոր վայելչութիւնը բա՛ն մը չեն կորսնցներ ռուսերէնի մէջ , Իմաստասիրութեան ամէնէն նրբին իմացումները , բնութեան ամէնէն այլազան յատկութիւններն ու այլակերպութիւնները , բարոյական աշխարհին երեւոյթները մեր լեզուն մէջ բառեր կը գտնեն զիրենք բացատրելու համար : »

Լօմօնօգօֆ պէտք էր ըլլալ միանգամայն Ռուսիոյ Մալէուպն ու Վօթըլան , 1755ին երբ իր Բերականութեան առաջին տպագրութիւնը լոյս կը տեսնէր , բացուեցաւ Մոսկուայի համալսարանը զոր սլատրատեց Ռուսիոյ առաջին կատակերգակ բանաստեղծը՝ Վօն Վիդին , Բոլշահասին ու Տասնապետին հեղինակը : Գրեթէ միեւնոյն ատեն հիմնուած՝ Սազանի գիմնապիտնը կրթեց ապագայ բանաստեղծը՝ Տէրթապին , Գաթէրինայի երգիչը , որ Լօմօնօգօֆին պիտի ըլլար ինչ որ եղաւ Ժան Պաթիսթ Ռուսօ՝ Մալէուպի համար :

Այս երկու գէպքերէն տարի մը յետոյ , 1756ին , ռուս ազգային թատրոնը վերջնականապէս կը կազմուի : Սոււմարօգօֆ կը ձեռնարկէ անոր Ռասինը ըլլալու : Այնուհետեւ

Ռուսիա միակ գաղափար մը ունի, մրցիլ օտարներու հետ, գիտութեան մէջ Գերմանիոյ եւ գրականութեան մասին Գրամսայի հետ, էլիզապէթի իշխանութեան օրով Փրանսական ազդեցութիւնը գերակշիռ կ'ըլլայ: Ստուգիւ, ռուս ընկերութիւնը կը պահէ դեռ շատ մնացորդներ իր վաղեմի կոչութենէն, այսուհանդերձ այս ընկերութիւնը կերպարանափոխ կ'ըլլայ, կը քարոզէ կնոջ յարգանքը, եւ կ'ուսումնասիրէ կնահաճութեան օրէնքները: Գաթէրի Բի օրով Ռուսիոյ մէջ կը տարածուի իմաստասիրական ոգին: Սմոլնայի համալսարանը կը հիմնուի ազնուական ազլիկներու դաստիարակութեան համար: Կին մը՝ Տալքօֆ իշխանուհին՝ ռուս ընտանիքէն ու գրականութիւնը բարեփոխելու համար հաստատուած նոր ակադեմիայի մը զլուխը կ'անցնի: Վօն Վիգին եւ Քալինսկի կը գրեն իրենց կատակերգութիւնները: Նովիքօֆ, Չէրպովսկի, Ռատիցկի տաղանդաւոր հրապարակագիրներ կ'ըլլան: Նոյն ինքն կայսրուհին՝ թէպէտ ծագումով Գերմանացի՝ ռուսերէնը կը գրէ անուշ ու նկարուն ոճով մը: Քէրասնովսկի, Պոկոտնովսկի, Քէմնիսկի հետզհետէ կը ներշնչուին Հէնրիատէն ու Լաֆօնթէնի առակներէն:

Յաջորդաբար, ռուս բանականներուն արշաւանքները երգելու համար՝ նոր բանաստեղծներ, Բուլգարիներ, Եւքսիմովսկիներ պիտի ծնէին:

Գաթէրիայի ծերունի երգիչը, անոր պսակաւոր բանաստեղծը՝ Տէրֆալին՝ 1815ին ներկայ կը գտնուէր այն յիշատակելի գումարման, ուր Զարսքօէ Սէլօի լիւկէն դեռատի աշակերտ մը՝ Ալեքսանդրը Բուլգարին՝ մեծ վարպետ մը գուշակել տուող տողերով կը փայլէր: Տաղ առ Աստուածի եւ Ֆէլիցայի հեղինակը մեռնելէն առաջ կըրցու ողջունել այն բարեշնչութիւնը որ ռուսական գրականութիւնը պիտի մտցընէր վիպականութեան ճամբուն մէջ, վերջնականապէս պիտի սպառնայ անոր ինքնատուրութիւնը, եւ եւրոպական հին քաղաքակրթութեանց ամէնէն կատարեալ գործերուն հետ հաւասար աստիճանով մրցելու վիճակին մէջ պիտի դնէր զայն: Բայց այնքան հզօր, այնքան փառաւոր այս ծառը մէկէն ի մէկ չէ ժայթքած մոսկովեան հողին մակերեսային դուրս: Իր արմատները կը մխրձէ ան անցեալին ամէնէն խորունկ խաւերուն մէջ: Իր իթթումը երկարօրէն սպառնաւորած է շարք մը սերունդներէ՝ կուտակուած ջանքերով որոնք ուսումնասիրուելու արժանի են: Մեծ ժողովուրդներու դաստիարակութեան մէջ, ինչպէս եւ մեծ մարդերու դաստիարակութեան մէջ ամէնէն աննշան մանրամասնութիւնները իրենց կարեւորութիւնը ունին:

Հ.

ՈՒՐՅԱՅԻ մեր թղթակիցը կը գրէ մեզ. «Յունիսի անաշին եօթնէն մէկ տղի ունեցան տեղւոյ Աղլիանի Բարձրագոյն Նախարարութեան քննութիւնները: Որչա վարժարանը կը սլափանի: Կոյ եւ հարձուրդական ազգայնաց, այն կրթական համալսարանութեան համեմատ, որ քանի մը տարիէ ի վեր գոյութիւն տնի երկու հասարակութեանց միջեւ: Այս տարի նոյն վարժարանին տնօրէն ուսուցչու հին էր՝ Ամերիկեան Հօմ-Սքուլի անցած տարուան չըջանաւարտու հիներէն մէկը:

«Բարձրագոյն Նախարարութեանը այս անգամ երկու հասարակութեանց ընծայեց 5 չըջանաւարտներ, 3ը հայ եւ 2ը հայ-բուլղարական. — 4ը Ուրֆայի, 1ը Սեւերէկի, որ

տեղւոյս Ամերիկեան Որբանոցի սանուհիներէն է: Որբանոցներու հաստատութենէն ի վեր՝ անոնց սանուհիներէն՝ ասիկա է նախընծայ չըջանաւարտը»:

Ս. ԷԶՄԻԱՇՆԷՆ կը գրեն թէ՝ Ս. Հայրապետ Կոստանի Է եղբի հինգ ընծայարան բանալ հին վանքերէ հինգին մէջ: Գէորգեան Ճէմարանի մասնագիտական բաժինը այս տարի աւարտեր են 8 հօգի որոնց 3ը Տփղիսցի, 2ը Շիրակացի, 1ը Ղարաբաղցի, 1ը Երեւանցի եւ 1ը Կարսեցի:

ԱՐՏՕՆԱՏԵՐ Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Ե. Մ. Ս. ՏԹԵՂՈՒՆՆ

Կ. Պոլիս, Ֆինանսըլար եօգուշու, Թիւ 27

ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԱՅԵՐԹԵՐՈՒ

ԳԼԽԱՌՐ ՅՕԳՈՒԱԾՆԵՐԸ

ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆ , թ. 1131-1136 : Խմբագրական . «Արշակ Տէր Միքէլեանի տեսութիւնք ամուսնական խնդրոյն վրայ» — «Միջնամարայնոյ գիշերուան երազք» — «Ի՞նչ կ'անցնի կր դառնայ» . Բիւզանդ Գեղեան : — Տարբերական մաքսացոյց թուրքոյ : — Այցելութիւն մը կայս չնութեանց թանգարանը . Դ. Խաչիկոնց : — Չինական տաղնասլը : — Մուշէն Պիթիւզ . Բարգէն վոյր : — Քիչ մը գիտական . Ժիրայր Շիրակացի : — Կանանց բաժինը . «Այր թէ կին» . Գ. Ջարուհի : — Գերմանիա Ամերիկայի մէջ . «Եւրոպա Մընրոէի վարդապետութեան հանդէպ» . Հ. Ս. Ճեղաշեան : — Ուղեւորի նօթեր . Աշեսպարսն :

ՍՈՒՐԶԱՆԴԱԿ , թ. 407-413 : Ընկերային խնդիրներ . «Անհրաժեշտը եւ աւելորդը» . Ջարուհի : — Ժողովուրդի տեղական տօներ . Կ. Ք. — Չինաստան ֆրանսական տեսակէտով . — Չինաստան գերմանական տեսակէտով . — Չինաստան ճարտնական տեսակէտով . — Չինաստան՝ ամերիկեան, աւստրիական եւ խաւական տեսակէտով . Լիւնիք : — Երիտասարդի հոգէր . Մ. Ո. — Դպրոցական արձակուրդները Եւրոպայի մէջ եւ հոս . Միսաք Գ. — Կարգապահական խնդիր մը . Ջարուհի : — Հ. Արսէն Ղազիկեանի թարգմանութիւնները . Գր. Մալխաս : — Թարգմանչաց տօնը եւ հայ լեզուն . Ա. Տ. Մ. — Նուէր թէ հարկ . Ք. :

Սուրհանդակի տարեկան բաժանորդագրին է 75 դր. : Դաւառներու համար՝ 100 դր. : Ձեռքէ կը ծախուի հատը 10 փարայի :

ԱՐԵՒԵԼՔ , թ. 4361-4366 : Նոր էջ մը լողաքականութենէն . Մուշեղ վարդապետ : — Թիֆլիզի Ներսիսեան վարժարանը . Լ. — Առեւտրական տեսութիւն . Ա. Գ. — Տիպար եկեղեցական մի . Լ. Չիլինկիրեան : — Աջ ու ձախ . «Յաւանութիւն մը» . Արամ Անսոնեան : — Երուսաղեմի պարտքը վճարուած . Ռ. Որբերեան : — Թղթակցութիւն երուսաղեմէ . Վրոյր : — Վերահաստատուած ծէսեր . Չ. Ե. — Լուսնի տակ . Ենովի : — Ժանտախտի դէմ . Տ. Յ. Սանսալճեան : — Առձեռն դարմանը . Սեպիւն Միքիսարեան : — Պատմութեան ուսուցումը . Ա. Ա. Սուրենեան : — Բարիզի Արուեստահանդէսը . Յ. Կովիկեան : — Անգլիա եւ Հարաւ-Ափրիկէ . Չ. Ե. — Նամակներ Ռուսաստանից . Արեւ Սարգսեանց :

Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆԻ թարգմանութիւններէն հետեւեալները կր գտնուին Պոլսոյ բոլոր գրաւաճառներուն քով : Կեդրոնատեղի Պաղտատեան Դրատուն :

Թախառական Հրեայ , 4 հատոր , 50 դր. : — Ընթանեցուրդ , 2 հատոր 12 դր. : — Կարմիր մարդոց երդումը , 2 հատոր 10 դր. : — Բարիզի ամուսնութիւնները , 1 հատոր 5 դր. : — Սկզբունք ֆադալական ճեշտութեան , 1 հատոր 4 դր. : — Առնիկն ճեշտութիւն կամ ճնարարութիւն , 1 հատոր 4 դր. :

THE GRESHAM

ԿՐԷՇԱՄ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ Ի ԼՈՆՏՈՆ

1848 ԻՆ

Դրամագլուխ եւ երաւխաւորութեան գումար աւելի քան 175,000,000 Էրանք

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՔ ԷՏՈՒԸՐՏՍ ԵՒ ՈՐԴԻ

Ալալումքի խան, Մէյսաներգ փողոց, Կ. Պոլիս :

Ի Ի Ն Ի Օ Ն

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Հիմնուած 1828—1829 ին

ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՀՐԴԵՀԻ ՃԻՒՂԻՆ
97 Միլիոն
ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԱՅ ՃԻՒՂԻՆ
137 Միլիոն

Ընկերութեան գրամատուհն է
ՕՍՄ. ԿԱՅՍ. ՊԱՆՔԱՆ
Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ Տնօրէն
Սիւնոն եֆ. Քայսերչեան
Կենաց ճիւղին տեսուչ
Միհրան եֆ. Տէր Ներսիսեան
Կ. Պոլիս, Կալաթա, Թահապուրուն խան
Օսմ. Պանքայի գէմ

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ ՊԱՅՊԸՂ ՀԱՌԻԶ, ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ (ԹԻՒ 27 ՅԻՆՃԱՆՃԸԼԱՐ ԵՐԳՈՒՇՈՒ) ՄԵԾ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ ՀԻՄՆԵԱԼ 1853 ԻՆ

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ Կազմասունը իր ստացած նոր բարեփոխմանովը կը ներկայանայ Պաս. Հրասարակչաց, Գրավանաւաց, Թըղ-բավանաւաց եւ Արգոյ Հասարակութեան իբր առաջին կարգի հաստատութիւն մը՝ հաւասար Եւրոպիոյ ամենէն լաւ կազմասանց։ Նորագոյն եւ կասարեւագործեալ շոգեաւոր մեքենաներու յաւելմամբ՝ գործասունն կարող է, մեր մեջ եղած ամեն ուրիշ կազմասուն-ներէ աւելի՝ շատ եւ աւելի՝ արագ գործ ար-սադրել, միեւնոյն ժամանակ վստահացունե-լով իրեն դիմողները քե՛ Յ. Մատթէոսեանի արադրութիւնք ԱՄԵՆ ՄՐՅՈՒՄԷ՛ ՎԵՐ ԵՆ քե ապրանաց լաւութեան եւ քե աշխատ-բեան խնամքի կողմէ։

Ասոր լաւագոյն ապացոյցն է երկար տա-րիներէ ի վեր այս Տան վայելած համբաւը։ Կ'ընդունուին ամեն կարգի յանձնարարու-թիւնք եւ Պատուարժան յանախորդ վստահ-րանք ըլլալ քե ամենապիտիւր յանձնարարու-թիւնք իսկ ամենակարեւորին հաւասար՝ նոյն հոգածու խնամքը կը ստանայ։ Գիներու չափաւորութեան մասին պզտիկ փորձով մը համոզուիլը լաւագոյն է։

ՌՕՍԻԱ — ROSSIA

Ա.ՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
ՀՐԴԵՀ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱԾՔ

1898 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագրիչներ	34,775,642	Փրանք
Երաշխաւորութեան գումար	121,765,333	»
1881էն ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած	164,172,000	»
Կեդրոնացեղի, Ղալաթիոյ Քարափին վրայ, Մափասան հին տեղը		
Ընդհ. Բննիչ	Ընդհ. Գործակալ	
Ա. ՀիւրՄիտի	Թէոֆիլ Ռէբբէն	